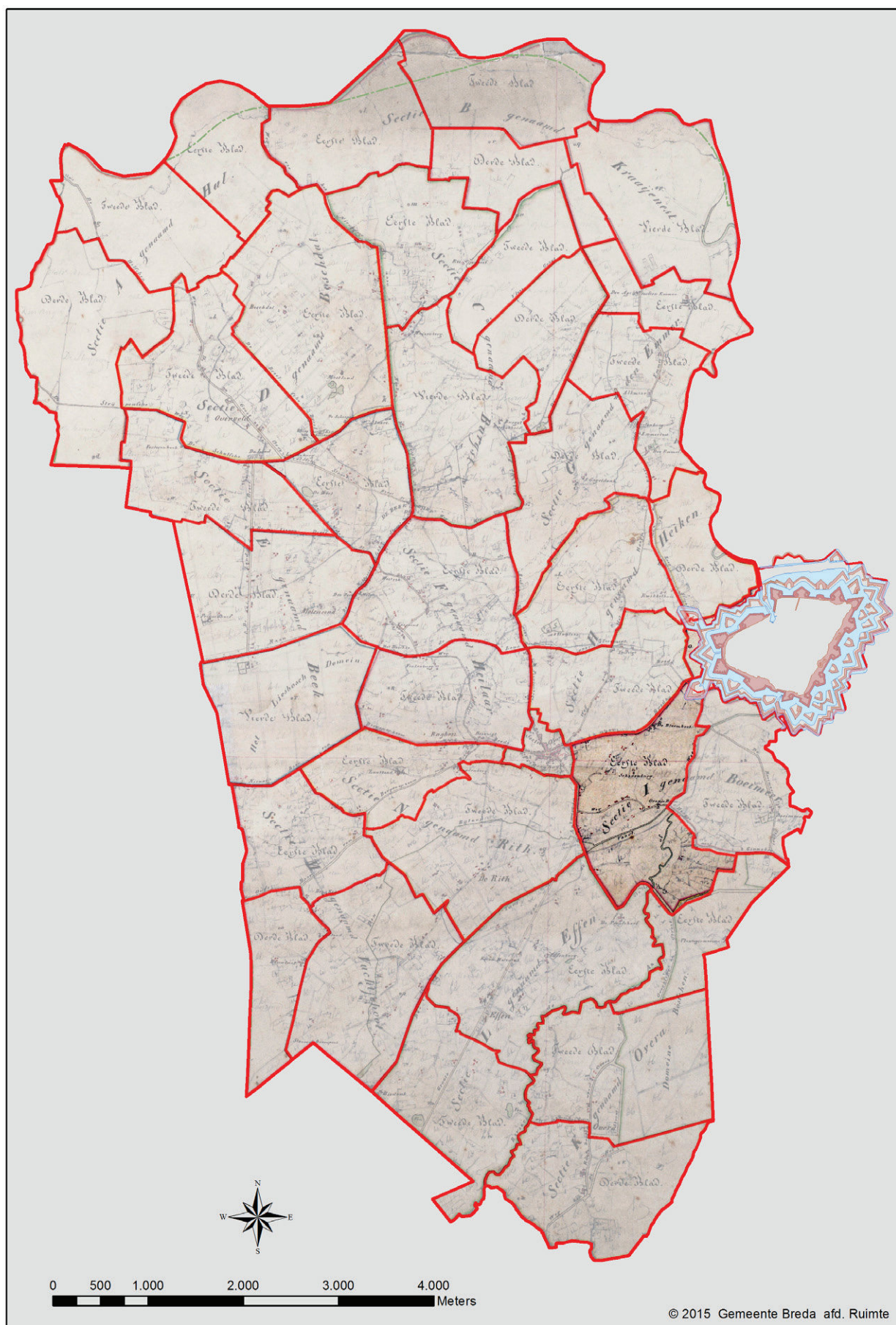
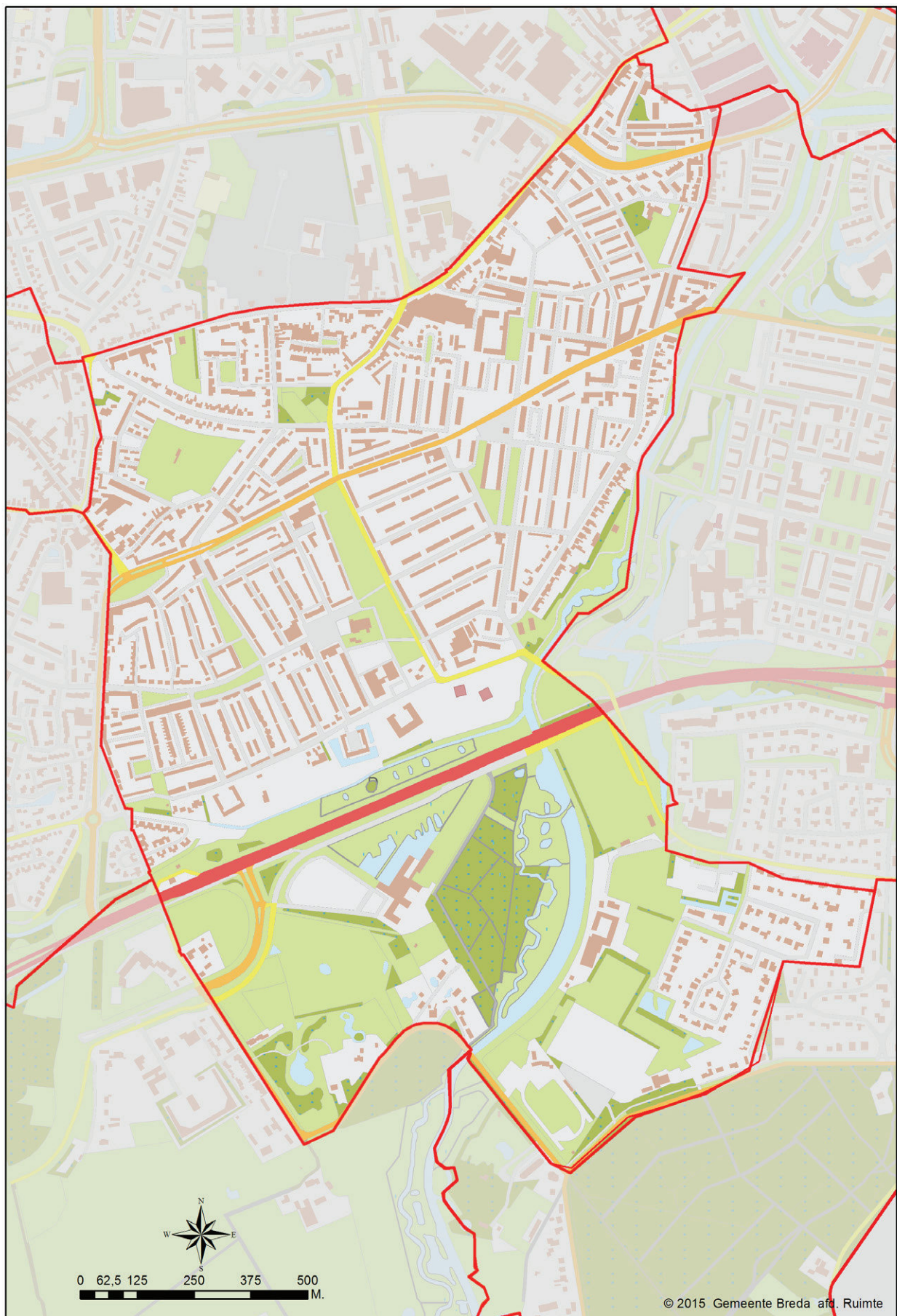

4.4

EINDHOVEN

4.4 EINDHOVEN

AANSTEDE – 1606 – R719, 10V

Stuck erffs: d'Aenstede.

Aanstede is een veel voorkomend toponiem: het duidt de grond aan gelegen tegen de stede, de boerderij. Het woord aanstede kent slechts een beperkt verspreidingsgebied: in het oosten van de provincie Noord-Brabant is het onbekend (vanaf Reusel), evenals in het westen (en ook in het noordwesten van de Antwerpse Kempen).

Honderden, zo niet duizenden malen, komen we in de Baronie bij omschrijvingen van boerderijen dit woord tegen, vaak in een zin als 'een aanstede mette huysinge, schure en koye daerop staende'. Aanstede komt vooral voor vanaf de tweede helft van de zeventiende eeuw. Hier dus een vroege vermelding.

ACHTERHEINING – 1502 – R415, F355V

Stuck lants, acht lopensaet: dat Bosken en die Achterheyninge.

Heining 'met een wal en een heg omgeven perceel ontgonnen op de heide', meestal in gebruik voor de verbouw van winterrogge. Hier achteraan gelegen (van een reeks percelenelen).

AKKER, EERSTE – 1708 – R735, F39

Vyer percelen saeylant: de Groote Weij.. den Eersten Acker, drie bunder suytwaerts de Antwerpse straet ofte Baene.

AKKER, EERSTE – 1708 – R735, F39

Vyer percelen saeylant: de Groote Weij... en den Eersten Acker, suytwaerts de Antwerpse Straet oft Baen.

AKKER, HOGE – 1554 – R712, 59

Stuck lants, twee bunder, inde Hooghacker.

AKKER, KROMME – 1634 – P124, F25

Een bunder landts en weyde: den Reep oft Crommen acker, aende Wechreyse oost, de Heerbaene west.

AKKER, KROMME – 1699 – P126, F104

Een bunder landts en weijden: den Reep oft den Crommen acker, aende Weghreise oost, de Heirbane west.

AKKER, KROMME – 1699 – P126, F184

Een bunder landts: den Krommen Akker, het Weyken en het Byltjen.

AKKER, LANGE – 1547 – R710, F81

Stuck lants, een bunder: den Langen Akker, oost-en noortwaerts aenden Kerckpadt.

AKKER, LANGE – 1688 – R731, 159

Een perceel saylants: den Langen Akker, vier gemet, achter de kercke, noortwaerts aen 't heuvelstraetien.

AKKER, NIEUW – 1634 – P124, F41

Een bunder landts: den Nieuwen Akker.

AKKER, NIEUWE – 1547 – R710, F81

Stuck lants: den Nyeuwen Akker, een veertelsaet inde Hoevelstrate.

AKKER, NIEUWE – 1699 – P126, F181V

Een bunder landts: den Nieuwen Akker, zuyt de Hoeve van Scharenburgh.

AKKER, NIEUWE – 1723 – P129, F13V

Een bunder lants: den Baanakker, eertyds: den Nieuwen Akker.

AKKERKE, KROM – 1699 – P127, F542

Een lopensaet lants en een lopensaet bosch aende Ouwe Molenbrugge: de vlieder oft het Crom ackerken, de weghreyse oost, de Heerbane west.

AKKERKE, KROM – 1708 – R735, F23

Eenen acker: het Cromackerken, half bunder achter de kercke op Eyndthoven.

AKKERKE, LANG – 1620 – GP260, F34V

Mr. Henrick Montens: het Langackerken en het Busken.

AKKERKE, LANG – 1636 – GP261, F20V

Lant: het Langackerken.

Akker is in de Baronie en heel Noord-Brabant de naam voor het oudste cultuurland bij een nederzetting. Deze 'dorpsakker' werd vaak kortweg 'acker'genoemd, maar droeg soms ook namen als 'Steenacker, Banakker, Hontsteertacker' of andere namen.¹

Percelenelen in de dorpsakker droegen vaak namen als Lange Akker, Brede Akker, maar ook Striip, Kloot, Zoeakker etc. De dorpsakker was aan de buitenkant omgeven met een stevige wal+heg, dit om loslopende varkens, schapen en runderen uit de op de akker staande gewassen te weren, waar dit vee grote vernielingen aan zou richten.

In sommige streken betekent akker ook akkerbed.²

Het Krom Akkerke kan zijn vorm te danken hebben aan de Weerijs, waar dit perceel tegen aan ligt.

AKKERSTRAAT – 1547 – R710, F82

De Ackerstrate.

Straat naar de dorpsakker van Eindhoven? Maar die dorpsakker wordt nergens genoemd. Dan naar de dorpsakker van Hage-dorp genoemd?

ANTWERPSEBAAN – 1634 – P124, F6, 41

De Heerstraete dye van Antwerpen coompt; de Heerbaene loopende nae Antwerpen.

ANTWERPSEBAAN – 1640 – R724, F28

Het Eckxterken, zuid d' Antwerpsche Baene.

ANTWERPSEBAAN – 1668 – GP263, 66V

Antwerpsche Bane.

ANTWERPSEBAAN – 1698 – R733, F37

De Hoffstede aenden waterstap, oostwaerts aende Antwerpse Bane oft Sheeren strate.

ANTWERPSEBAAN – 1708 – R735, F39

Den Eersten Acker, suytwaerts de Antwerpse Straet oft Baen.

ANTWERPSEBAAN, OUDE – 1712 – R736, F180V

Huys nevens de Oude Antwerpse Bane.

ANTWERPSEBAAN, OUDE – 1730 – RH100, F49

De Flieren aande Oude Antwerpse Baan.

ANTWERPSEBAAN, OUDE – 1758 – RH107, 24V

de Oude Antwerpse baan.

ANTWERPSEBAAN, OUDE – 1771 – RH108, 212

De Goorberg aan de Oude Antwerpse Baan.

Oude verbindingsweg Breda-Antwerpen. Deze liep oorspronkelijk door het Mastbos en vormde aldaar de scheiding van Hage en Ginneken. Later naar het westen verlegd. Het oorspronkelijke tracé volgde de huidige Oranjeboomstraat en Talmastraat, het latere de Haagweg, Dreef en Mastbosstraat.

ANTWERPSESTRAAT – 1708 – R735, F39

De Groote Weij, den Eersten Acker, suytwaerts de Antwerpse Straet ofte Baene.

Identiek met Antwerpsebaan.

BAAN, OUDE – 1754 – RH106, 41V

De Reep, zuyd de Oude Baan.

BAAN, OUDE – 1790 – RH112, 215

De Hofstede, de Eesteracker en Lazarye, west de Oude Baan.

Identiek met Oude Antwerpsebaan.

BAANAKKER – 1723 – P129, F13V

Een bunder landts: den Baanakker, eertyds den Nieuwen Akker.

Akker gelegen aan de Antwerpsebaan.

BEDDEN, KORTE EN LANGE – 1728 – RH278, 15V

Een perceel zaayland: de Cortte en lange Bedde, half bunder.

Het element bed was in de zeventiende en achttiende eeuw bijzonder populair. Veel akkers met winterrogge werden in bedden gelegd: tussen deze bedden, bestaande uit een acht- of tiental ploegsneden, werd een extra diepe voor geploegd (soms werd met de schop nog extra aarde uit deze voor gespit). Doel: waterafvoer, zodat het graan niet verdronk. Beddenbouw is typisch voor de Kempen, Belgisch Brabant en Vlaanderen.³ De oudste bed-naam komt uit Bavel: 1389: de Negen bedden. Werd het klimaat in de zeventiende eeuw vochtiger en was het nodig de rogge op bedden te zaaien? Of ging men rogge zaaien op vochtigere gronden?

BERGAKKER – 1675 – R728, F138

Den Bergacker, een bunder, zuytwaerts de Haegse straet.

BERGAKKER – 1775 – RH109, 229

Een perceel zaayland vanouds: den Steeacker, en nu den Bergacker, opden Kleyberg.

Genoemd naar de ligging op de Kleiberg.

BERKHEINING – 1510 – R419, F208V

stuck lants: die Berckheyninge, vijf lopensaet achter Eyndoven aen die acker oostwaerts.

BERKHEINING – 1636 – GP261, 29

Lant: de Berckheijninge.

Heining met berken in de heg. Waarschijnlijk de ruwe berk, een soort met een witte stam en onbehaarde takjes.

De berk wordt voor het eerst in 1050 in het Nederlands vermeld.⁴

BESOOYKENSACKER – 1620 – GP260, F34

Lant: Besoeykens (acker?).

BESOOYKENSACKER – 1636 – GP261, F20

Besoeykensacker.

BESOOYKENSACKER – 1668 – GP263, F29, 81V

Besoijskensacker, twee gemet, 16 roeden; Besoeijskensacker.

BESOOYKENSACKER – 1742 – GP272, 129

Twee gemet van Besoijksensacker.

Akker van de familie Van Besooyen, Van Besouw. Vergelijk Jacob Goderts van Besooyen, 1521.⁵

BETTENSTEDE, KLAAS – 1598 – R718, 57

Drie bunder lants: Cleijs Bettenstede.

BETTENSTEDE, KLAAS – 1615 – R720, 79

Stuck erffs: Claes Betten stede, onder saejlant en weijlant drie bunder, suijtwaerts aen tstraetken halff tot dese vercofte stede behoorende.

Stede, 'boerderij', ofwel 'stuk land uit een aanstede', hier van Nicolaas Betten.

BIE – 1372 – ERENS

Bye.

BIE – 1634 – P124, F4, 64V

Groese en heyde op de Bye; aende Bye, de loop suyt.

BIE – 1699 – P126, F16V

De Bij.

BIE – 1723 – P129, F16V

Pr. Hendriks de Kok, vier roeden wildert en sand op de Bie alomme in s'Heeren vroenten daar hy een huysken opgezet heeft.

BIE – 1723 – P129, F14V

Vroenten tot Eyndhoven opden Heuvel by de Bye.

Is dit gebied genoemd naar de wilde bijen die er voorkwamen? Vergelijk toponiemen als Bieberg onder Ulvenhout, Bieakker en Bieek in Kempenland.⁶ Van de wilde bijen bestaan verscheidene soorten. Ze kunnen in een holle stam een nest hebben of onder de grond. In het jaar 970 wordt de bij voor het eerst vermeld in de bronnen.⁷

BIEBRUG – 1634 – P124, F41V

45 roeden bosch: den Eyckberch, by de Biebrugge, de Heerbaen loopende nae Antwerpen suijt.

BIEBRUG – 1699 – P126, F186

De Biebrugge.

BIEBRUG – 1723 – P129, F15

Opden Heuvel omtrent de Biebrugge.

Brug over de Bieloop.

BIEKEN – 1620 – GP260, F95V

Weyden: het Bieken.

BIEKEN – 1636 – GP261, F128

Weyde aende Lazarije: het Biecken.

Genoemd naar de ligging in het gebied de Bie?

BIELOOP – 1742 – GP272, 7V

de Bieloop of torfvaart.

Loop, 'waterloop', genoemd naar het gebied de Bie.

BIESVELD – 1507 – R417, 216V

Stuck weyden: dByesvelt, een bunder.

Met bies werd in de zeventiende eeuw een aantal verschillende plantensoorten aangeduid: de mattenbies, de stekende bies, pitrus, pijptorkruid (=wel-riekende water-biese) en zwanenbloem (=bloeiende water-biese) en mogelijk nog andere. Sommige biezen leverden nuttig materiaal voor de mens, zoals de mattenbies (voor stoelen) en pitrus (pitten voor kaarsen).⁸

BIJLTJE – 1561 – R713, 230V

Stuck lants: dBylken, vijf lopensaet.

BIJLTJE – 1568 – R714, F230

Stuck lants: dBylken, vijf loopensaet.

BIJLTJE – 1598 – R718, 57V

Een veertelsaet lants: d'Bijlken.

BIJLTJE – 1615 – R720, 80V

Stuck lants: het Bijlken, een veertelsaet.

BIJLTJE – 1636 – GP261, 20V

Lant: het Bijltken.

BIJLTJE – 1668 – GP263, 147V

het Bijltjen.

BIJLTJE – 1670 – RH275, 18

Stuck zaeylandt: het Bijltjen, opde Cleijbergh, anderhalf gemet.

BIJLTJE – 1699 – P126, F184

Een bunder landt: den Krommen Akker, het weyken en het Byltjen.

BIJLTJE – 1723 – P129, F13

Half bunder landt: den Crommen Akker, het Weyken en het Beyltjen.

BIJLTJE – 1779 – RH110, 166

Een perceel zaayland in twee parcelen(!): Het Bijltje.

Bijl is een bekende vormaanduiding voor percelen met een smal en een breed stuk, lijkend op een bijl. Vergelijk: d'Buynderken, opten Emeren, oostwaerts aende Marck, suijswaerts comende met een bijlken aen d'erve genaemt den grooten acker, 1599, R718, folio 95. En: Landt opde Cleijbergh, eertijts gecomen van Jan Henrick Lenderts, sijnde een bijltjen, 1668, GP263, folio 147v.

BLOKSKE – 1636 – GP261, 22V

Lant: het Bloecxken.

BLOKSKE – 1718 – ND8997, F14

Beemt in de Haagstraate: het Blocken, half bunder.

Blok, 'omsloten perceel'. Blok hoort bij beluken 'omsluiten'. Blocken uit 1718 zal men moeten lezen als Blockien.

BOOMGAARD, OUDE – 1560 – R713, 106V

Stuck weyden: den Ouden Bogaert, een veertelsaet, omtrent ruyseners watermolen.

Voormalige boomgaard. Voor een boomgaard is het perceel wel groot: vier lopenzaad, dat is 4 X 0, 21 hectare = 0,84 hectare.

BOONAKKER – 1613 – ND 8974, F114

31 oude groten op eenen acker van den Boonacker byt Cruijsvoort.

BOONAKKER – 1715 – R736, F142V

Een perceel saylant: den Boonacker, een bunder.

Land waarop vaak bonen werden geteeld. Tuinbonen en veldbonen, *Vicia Faba*, zijn vanouds inheems, terwijl snijbonen, prinsessenbonen, *Phaseolus vulgaris* pas laat uit Amerika zijn ingevoerd. Tuinbonen vormden eertijds een belangrijk volksvoedsel, maar veldbonen werden ook aan paarden en schapen gevoerd. In toponiemen treedt het element boon vaak op. Bonen worden al duizenden jaren verbouwd: ze waren hier al bekend in het Neolithicum.⁹ In Vlaanderen werd braakland al op het einde van de 13e eeuw bezaaid met peulvruchten.¹⁰ Na de hongersnood van 1124 moedigde graaf Karel de Goede de verbouw van bonen en erwten al aan.

BOSKE – 1502 – R415, F355V

stuck lants, acht lopenzaet: dat Bosken en die Achterheyninge.

Dirck de Bray, 1666:
oogst van appels.

BOSKE – 1503 – R416, F97

Stuck lants: dat Busken en die Achterste Heyninge.

Bos was een aanduiding voor terreinen met struiken, bomen en open stukken.

BRAAK – 1613 – ND 8974, F115

Vier lopensaet lants: den Broeck.

Waarschijnlijk moeten we lezen braeck in plaats van broeck (maar dan klopt het geslacht niet). Het perceel is lant, dus bouwland. Een broek ligt laag, is meestal beemd of weiland.

BRAAKAKKER – 1415 – G, F19

Eenen acker: Braecacker, bi die Leemputten.

In toponiemen is het weinig waarschijnlijk dat braak zou slaan op het braak liggen van grond. Eerder moet men denken aan geploegd, gebroken, dus ontgonnen land. Braak komt zeer verspreid voor in de Baronie. Het gaat vrijwel steeds om akkers; vaak liggen ze in de dorpsakker, hetgeen wijst op hoge ouderdom.

Braak heeft in de Baronie dus vrijwel altijd betrekking op ontginnen: breken= ploegen.¹¹ Het verband met braakliggend land? Als land in de zwarte braak lag werd het herhaaldelijk geploegd om het onkruid kwijt te raken. Naar dit breken=ploegen werd het land dus braak genoemd. Het scheuren van weiland werd ook als breken aangeduid. Het ploegen gebeurde vroeger veel vaker dan tegenwoordig: voor een akker waar rogge op gezaaid werd ploegde men ook wel twee of drie maal, vooral met de bedoeling onkruid kwijt te raken.

Het drieslagstelsel, waarbij één jaar een wintergraan werd verbouwd (meestal winterrogge dan wel tarwe), één jaar een zomergraan (bijvoorbeeld haver of zomergerst) en het derde jaar de grond in zwarte braak lag werd in Vlaanderen in de veertiende eeuw al niet meer toegepast. Maar op de magere gronden van de Kempen zou het systeem langer in zwang zijn gebleven.¹² In de Baronie horen we vrijwel niets over de zwarte braak: alleen bij pachtcontracten wordt in de zestiende -negentiende eeuw vaak bedongen dat in het laatste jaar 1/3 van de grond braak moest blijven liggen. Maar dat was uiteraard een maatregel die voor de verpachter van belang was om de grond niet uit te putten. Bovendien gold dit braak liggen maar voor een korte periode: de pachter kon na aankomst op de hoeve, meestal half maart, al meteen zomergraan zaaien op de braakliggende gronden van de hoeve.

BRUG, NIEUWE – 1633 – R723, F61

By de Nieuw Brugge, oostwaerts aende Weerreyse.

DRIEBEEMD – 1742 – GP272, 51

Den Driebeemt aan de Oude Molenbrug.

Perceel bestaande uit drie stukken die samengevoegd waren tot één geheel? Beemd, 'hooiland'.

DRIES, BREDE – 1644 – R724, F201

Op den Cleybergh oostwaerts den Breeden Driesch.

DRIES, BREDE – 1660 – R726, 129

Opte Cleyberch aenden Breeden Driesch.

Dries 'uitgeputte akker', later ook 'huisweide'. In het noordwesten van de Antwerpse Kempen werd dries wel omschreven als 'De weide die haast aan de hoevegebouwen paalt, nooit wordt gehooit en gewoonlijk langer blijft liggen (dat is zonder omgedaan te worden) dan een andere weide. In tijden dat er veel werk op de boerderij was werden de dieren makkelijk op de dries te grazen gezet.¹³ Een dries die op een uitgeputte akker werd aangelegd, werd enkele jaren als grasland gebruikt: het vee liet er zijn uitwerpselen achter en de natuurlijke vruchtbaarheid herstelde zich hopelijk.

'Dries wordt, in de Baronie, genaamd de grond in het gemeen, en het met gras bezette land in het bijzonder, twelk binnen eene boeren-hofstede besloten is; men verstaat er somtijds door hetgeen, dat men elders noemt de boerenwerf. Eigenlijk is het driesch, dreesch, in Neder-Saksisch driesch, en beteekent akkerland, dat rust en niet bebouwd wordt; daarvan dat dries, driesch op sommige plaatsen in 't algemeen eene weide beteekent, omdat het driesche land doorgaans tot weiland dient'.¹⁴

Breed 'groot'.

EENDVOGEL – 1636 – GP261, 29v

Lant: den Eijntvogel.

Perceel waar eenden verbleven.

EERSTE AKKER – 1708 – R735, F39

De Hoffstede, den Eersten Acker, suijtwaerts de Antwerpse straet ofte baen.

EERSTE AKKER – 1716 – R738, F13

Den Eersten Acker en de Hoffstede, vier gemet, suytwaerts de Antwerpse straet ofte baen.

Eerste van een reeks akkers.

EIKBERG – 1634 – P124, F41v

45 roeden bosch: den Eyckberch, by de Biebrugge, de heerbaene loopende nae Antwerpen suijt, daer eertyds twee huyskens van Lasarus op gestaen hebben, de Lasarije suyt.

Hoogte met eiken begroeid, of gelegen bij een eik.

EINDHOVEN – 1373 – CER I, 255

tote Eyndoven.

EINDHOVEN – 1436 – ND8974, F426V

Lants achter Eyndoven.

EINDHOVEN – 1440 – DEN59

huis en hof gelegen t'Eyndoven.

EINDHOVEN – 1440 – DEN60

tot Eyndoven.

EINDHOVEN – 1440 – ND1010, 122

Eyndoven.

EINDHOVEN – 1443 – CVV159

Land t'Eyndoven;die gemeynte en gebueren van Eyndoven.

EINDHOVEN – 1474 – D, F21

By Eyndoven.

EINDHOVEN – 1502 – R415, F387V

tEyndoven.

EINDHOVEN – 1529 – R706, F16V

TEyndoven.

EINDHOVEN – 1597 – R718, F4

Tot Eijndhoven.

EINDHOVEN – 1606 – R719, 10V

t 'Endhoven.

EINDHOVEN – 1613 – ND8974, 335

Jan Geerts van Langdoncx sone tot Eyndoven (vgl. acte van 1431).

EINDHOVEN – 1646 – R724, F261V

T'Eyndthoven.

EINDHOVEN – 1649 – R725, F3V

Int quartier van Eyndthoven.

EINDHOVEN – 1667 – R727, F176V

Het quartier van Eynthoven.

EINDHOVEN – 1668 – GP263, F67, F79

Tot Eijndoven;t'Eindhoven.

EINDHOVEN – 1708 – R735, F20

Op Eyndt Oven.

EINDHOVEN – 1718 – ND8997, F84V

Tot Enthooven.

EINDHOVEN – 1768 – RH281, 182V

Op Heyndhoven.

EINDHOVEN – 1802 – R1101

Tot Eindhoven.

Oude vermeldingen zijn: 1187, Theodoricus de Endoven; 1294, Anselmi de Endouen; 1295, Arnoldi de Inhoven; 1345, Wouter van Eindhoven.¹⁵ Eindhove betekent 'de op het einde (van het cultuurland) gelegen boerderij'.

Nederzettingen met deze naam zijn bekend bij Tilburg, Brecht, Zoersel en Zeelst; verder uiteraard de stad Eindhoven (die later vermeld wordt dan Eindhoven bij Princenhage!). Hove: derde naamval bij hof 'grote boerderij'. Of er één of meer boerderijen gestaan hebben in het oorspronkelijke Eindhoven is niet duidelijk. Als er maar één stond zou de schrijfwijze Eindhove moeten zijn. De belangrijkste hoeve van Eindhoven was Scharenburg, ook wel de Hoeve van Eindhoven genoemd.

Grondbetekenis van hof is 'gevlochten omheining', en bij uitbreiding alles wat binnen die omheining gebouwd werd (boerderij, kasteel, maar ook een gerechtshof, dat er zitting hield).¹⁶ Later heeft hof in toponiemen vooral de betekenis 'omsloten stuk grond, dicht bij de boerderij' gekregen. Waar de grens van Eindhoven en het gehucht Heuvel precies lag is moeilijk te zeggen.

EINDHOVENSESTRAAT – 1634 – P124, F18

dEyndhovensche strate.

EINDHOVENSESTRAAT – 1658 – R726, 109V

Den Wildeman by d'Eyndhovensche straete.

EINDHOVENSESTRAAT – 1699 – P126, F139V

d'Eyndhovensche straet.

EINDHOVENSESTRAAT – 1723 – P129, F12

Erfs aan het Exterken, de Eyndhovense straat noord.

Is deze straat identiek met de Flierstraat of de Talmastraat, of beide?

EKSTER – 1544 – RH120, 21

De Vlier by den Exter.

EKSTER – 1646 – R710, F32

Huys en erve mette toebēh.: dExter, vijf lopensaet, tEyndoven.

EKSTER – 1742 – GP272, 374V

Aan de Exterente(!).

EKSTERKE – 1565 – R714, F53V

Stuck weyden: dExterken.

EKSTERKE – 1573 – R715, F95V

De erfgen. Jan Corn. Papenbrugs verk. Kathelyn, de huysvr. van Adriaen Jan Leyten een huys en erve mette toebēh.: dExterken, mette erve, een veertelsaet, tEyndoven.

EKSTERKE – 1634 – P124, F6

Vyfdalff lopensaet landts, eertyds betymmert: d'Exterken, opden hoeck van de Heerstraete dye van Antwerpen coompt.

EKSTERKE – 1634 – P124, F20V

Erffs aen d'Exterken.

EKSTERKE – 1634 – P124, F70

Gerit van den Brouck naekinderen, wonende tot Calckar, van 164 roeden vroenten, aende suytsyde van de Ghooren: dExterken, den Goorberch west.

EKSTERKE – 1636 – GP261, 20

Aen dExterken.

EKSTERKE – 1640 – R724, F28

Een stuck saeylants, half bunder: het Eckxterken zuyt d'Antwerpsche Baene, noort: het Goir.

EKSTERKE – 1646 – R710, F18V

Aen dExterken.

EKSTERKE – 1699 – P126, F25

Vier half lopensaet lants, eertijts betimmert: d'Exterken, opden hoeck van de Heerstrate die van Antwerpen komt daeraen suyt, den wegh na de Haeghkercke west.

Huisnaam. Broedde er een ekster in de bomen bij dit huis? Eksters maken hun nest in hoge bomen. Het nest is erg groot (met een dak tegen plundering door kraaien) en opvallend omdat de eksters al lang voor er bladeren aan de bomen zitten beginnen met hun nestbouw. Het huis kan zijn naam ook ontleend hebben een familie Den Exter, maar kwam die in Princenhage voor?¹⁷

EKSTERAKKER – 1636 – GP261, 26

Exteracker.

EKSTERAKKER – 1668 – GP261, F26

Godele Jacob sGraeuwen lant: de Exteracker.

EKSTERAKKER – 1718 – ND8997, F84V

Hans Stapelsweyde, oost den Exteracker.

EKSTERAKKER – 1719 – RH96, 67

2½ gemet saeylant: den Esteracker(!).

EKSTERKE – 1723 – P129, F11

Vier half lopensaet lants: het Exterken, opden Hoek van de Heerstrate van Antwerpen.

EKSTERWEIDE – 1574 – R715, F123V

Stuck weyden: dExterweyde, half bunder aen dExter.

Weiland gelegen bij de Ekster.

ENG – 1514 – R422, F30

Een heyninge: de Enghe, een buynder (persoonsgoet).

ENG – 1517 – R424, F19

Een heyninge: de Enghe, teyndoven, een bunder.

ENG – 1606 – R719, 11

Stuck lant: d'Eng, oost en suytwaerts aende Gebuerstraete.

ENG – 1606 – R719, FF10V, 11

Stuck lant: d'Eng, westwaerts aen Adriaen Aert Adriaenssen diemen noemt Schedder erve ende oock aende Pastorije in de Haege erve.

ENG – 1634 – P124, F4V

Eenen wtvanc op de heuvel aen hennen grooten acker: dEnge, negen lopensaet.

ENG – 1665 – R727, F15

Stuck saeylant: d'Engh, twee gemet achter den Hovel, oostwaerts de Pastorije van de Hage erve.

ENG – 1699 – P126, F19

Eenen vuytvanc aen hunnen grooten acker: dEnge, negen lopen, des pastorsgoedt noort.

ENG – 1723 – P129, F11V

Eenen uytvanc aan zynen grooten akker: de Enge.

Eng is bekend als benaming voor de dorpsakker in het rivierengebied, het Gooi etc. Maar dat woord komt in de Baronie nergens voor als naam voor de dorpsakker. De Eng in Eindhoven was een grote akker van een bunder of zelfs wel anderhalf bunder. Maar dat is nog geen dorpsakker. Eng in de zin van 'nauw' komt ook niet in aanmerking als verklaring. In het mnl. komt eng, enk ook voor als 'Bebouwd veld, bouwland', maar dat woord is mannelijk en Eng in de Eindhovense vermeldingen lijkt vrouwelijk.¹⁸ De Eindhovense Eng was een heining, dus een perceel met een gracht eromheen.

De grondbetekenis van enk zou zijn 'gewelfde akker op de hoge zandgronden' (eng hoort bij een idg. wortel *ank' buigen').¹⁹ Die oude betekenis zou hier wel eens van toepassing kunnen zijn. In 1514 was het perceel in bezit van de pastoor van Hage.

FLIEREN – 1545 – RH120, 44V

Beemden.. suyt de Vlieren aende Exter.

FLIEREN – 1655 – R535, F352V, 353

Een perceel weyden twee bunder by de Oude Meulenbrug: de Flieren, suytwaerts den Bieloop, noortwaerts de Herbaen.

FLIEREN – 1663 – R726, 237V

Eene parthije weijden: de Flieren, daer de Torffvaert tusschen beyde doorloopt, twee bunder Omtrent d'Oude Molenbrugge, noortwaerts 's heeren straete.

FLIEREN – 1715 – R737, F132

Weijden en hoijlants over de Torffvaert inde Flieren, oostwaerts en zijtw. aende Oude Torffvaert.

FLIEREN – 1719 – RH96, 39V

Een parthye soo saej als weylant: de Flieren, twee bunder aen wedersyden van den Bieloop en Torffvaert, noortwaerts d'Oude Antwerpse Baene.

FLIEREN – 1758 – RH107, 24V

Twee bunder soo saayland en weyde aen wedersyden van de Turffvaert aende oude Antwerpse Baan: de Flieren.

Vlier is de naam voor een veel voorkomende struik. Voor een weiland ligt het meer voor de hand te denken aan vledder, vleder, vlier 'moeras', dan aan de struik de Vlier, *Sambucus nigra*, die vaak bij boerderijen aangeplant werd.²⁰

FORTUINTJE – 1835 – N1271, 34

Een perceel hofland: het Fortuyntje, een bunder, 58 are, l 164, aan de Oude Baan bij de Kleiberg.

Wensnaam: hopelijk leverde de koop van dit perceel de eigenaar op den duur geld op.

GOED VAN EINDHOVEN – 1474 – D, F21V

Goede van Eyndoven; goet van Eyndoven (=de Hoeve van Eyndoven).

Goed 'onroerend goed', hier genoemd naar de ligging op Eindhoven. Identiek met de Hoeve van Eindhoven.

GOOR – 1377 – ARA, BRUSSEL, CVB 5109

Lands gelegen opt Ghoer.

GOOR – 1474 – D, F15

Aen t Goir.

GOOR – 1526 – R705, F95

Stuck erfs: tGhoir, onder boghaert, heyde en moervelt metten huysken daerop staende neven de Haighsche acker.

GOOR – 1618 – R720, 184

stuck erffs: het Goir, twee bunder opten heuvel, onder water bosch en weijde.

GOOR – 1628 – R722, 127

Stuck weijden: het Ghoir, drie bunder noortwaerts aende Eyndhovensche strate, suytwaerts aen s'heeren strate.

GOOR – 1634 – P124, F18

Moerputh en blick: tGoir, de Eyndhovensche strate west.

GOOR – 1668 – GP263, F162V

Het Goir.

GOOR – 1723 – P129, F12

Een moerput en blick: het Goir.

GOREN – 1503 – R416, F62

Stuck erfs: de Ghoren inde Ghoeren, een bunder.

Goor 'moeras met venige bodem'; na ontginning vaak vruchtbare grond. Goren leverden na ontwatering vaak goede grond op.

GOORBERG – 1634 – P124, F70

Den Goorberch.

GOORBERG – 1699 – P126, F315

Het Exterken, den Goorbergh west.

GOORBERG – 1708 – R735, F29V

Een perceel landt en bosch: den Goorbergh, een bunder, by oft ontrent de Antwerpse Baene ontrent den Roskam.

GOORBERG – 1708 – R735, F31

Een perceel weyde ende bergh, gragt en moergront: den Goirbergh, vier gemet, by de Laserye op Eyndthoven.

GOORBERG – 1708 – R735, F31

Joh. van Scharenburgh X Petronella Verelst koopt een perceel weyde en bergh, gragt en moergront: den Goorbergh, vier gemet, bij de Laserije op Eyndhoven.

GOORBERG – 1713 – R737, F85

Een perceel weyde, bergh, gragt en moergront: de Goirbergh, vier gemet by de Laserije.

GOORBERG – 1771 – RH108, 212

Een perceel land en bosch: de Goorberg, een bunder, aan de Oude Antwerpse Baan.

Berg, 'zandige hoogte' gelegen bij het Goor.

GOUWBERG – 1636 – GP261, 21

Lant: den Gouberch.

Gouw kan niet genoemd zijn naar een waterloop Gouwe, die in Holland en Friesland wel voorkomt, want deze waternaam is in Noord-Brabant onbekend.²¹ Wel is mogelijk een benoeming naar gelt 'onvruchtbaar, van dieren', een woord dat zeer waarschijnlijk ook van toepassing was op landerijen.²² Het WNT geeft voor gelt 'onvruchtbaar, niet melkgevend, ook met betrekking tot land gebezigd'.²³ Gouw is dan een nevenvorm bij gelt. Het element gouw vinden we in de Baronie bijvoorbeeld in de Gouwberg, Zandgouwen, Gouwblok etc. Het woord heeft vrijwel steeds betrekking op hoge zandgronden. Men zou ook kunnen denken aan de kleur van de bodem (geelachtig) of aan goudsbloemen (gele ganzenbloem), die vaak hele akkers geel kleurden.

Gezien de eenmalige vermelding lijkt het waarschijnlijk om Gouberch te zien als een corrupte vorm voor Goirberch.

HAVERLAND – 1417 – ND8974, 342

Drie lopensaet erfs: tHaverlant.

HAVERLAND – 1634 – P124, F39

Een bunder lants aende waterstap aldaer: tHaverlandt.

HAVERLAND – 1699 – P126, F170V

Een bunder lants aende waterstap: het Haverlandt (twee hoenders cyns).

HAVERLAND – 1723 – P129, F14

Een bunder landts aan de Waterstap: het Haverlandt.

Haver, *avena sativa*, werd vrij veel verbouwd op de vochtige gronden. Haver werd vooral aan paarden en pluimvee verstrekt, maar ook in de menselijke voeding speelde het een rol (havermoutpap), evenals voor de bierbereiding. Haver werd in het voorjaar gezaaid en in augustus geoogst. Haver had een veel lager soortelijk gewicht dan rogge. Een zak rogge (een veertel) bevatte 86 liter, maar een zak (veertel) haver 98 liter.²⁴ Haverstro was voor het vee een geliefd voeder, in tegenstelling tot roggestro, dat ook vaker gebruikt werd om te 'straaien' onder het vee (als ligbed).

HEEMKENSWEIDE – 1520 – R427, 181

Heemkensweyde, half bunder.

Heemkens kan een familienaam zijn. Vergelijk Kathelinen Willem Heems, 1422.²⁵ Eveneens in 1422 komt Goyvaert Heem voor te Oosterhout en in 1427 Ariaen Heems te Breda.²⁶

HEERBAAN – 1699 – P126, F104

Den reep oft den Crommen Acker, aende Weghreise oost, de Heirbane west.

HEERBAAN – 1758 – RH107, F30V

Saeylants: den Reep, west sHeeren baan.

Jongere vorm van Heerstraat of Heerweg. Hier de Oude Antwerpsebaan.

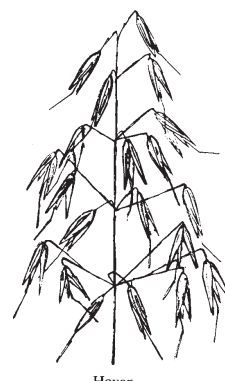
HEERWEG – 1560 – R713, 105

tHoyvelt, oostwaerts streckende aenden Herwech.

Een dergelijke heerweg moest 40 voeten ofwel twee roeden breed zijn (11,20 meter). Vaak echter waren er delen van 'ingenomen', bijvoorbeeld om er een schuurtje op te zetten. Aan weerszijden van een heerweg lag een sloot. Het onderhoud van de heerwegen kwam grotendeels neer op het gehele corpus van de gemeente (voor zover de heerbaan niet grensde aan particuliere percelen). Op bepaalde dagen riep de vorster uit elk gezin een man met paard en kar op (arme gezinnen hoefden alleen een arbeidskracht leveren).

Door het intensieve verkeer waren de meeste heerbanen in de wintermaanden desalniettemin in erbarmelijke staat en was transport niet of slecht mogelijk. Waar heerbanen door de heide liepen maakte men de weg vaak breder door sporen naast de eigenlijke kapot gereden heerbaan te maken.

Haver

De Heerbanen waren bezit van de Heer van Breda.

HEESTERAKKER – 1790 – RH112, 215

Een perceel zaayland: vijf gemet, 25 roeden: de Hofstede, de Eesteracker en Lazarye, west de Oude baan.

Heester 'jonge boom', meestal denkkelijk een eik (beuken werden in de Baronie vrijwel niet gekweekt).

HEIBERG – 1742 – GP272, F128

Een gemet inden Heijberg over de Oude Molenbrug.

Zandige hoogte begroeid met heide.

HEILIGE GEESTAKKER – 1728 – RH278, 16

Landt in den H. Geestakker.

Bezit van de tafel van de H. Geest, een kerkelijke instelling, die de armenbedeling verzorgde. Oorspronkelijk lagen de gaven op een tafel in de kerk. De Tafel bezat veel onroerend goed en renten, vaak geschonken op het sterfbed.

HEINING, ACHTERSTE – 1503 – R416, F97

Stuck lants: dat Busken en die Achterste Heyninge, tot Eyndoven.

HEINING, NIEUWE – 1528 – R705, F213V

Twee bunder lants: de Nyeuwheyninghe inde Hooghacker.

Heining is een veel voorkomend toponiem: de grootste populariteit genoot dit element in de late middeleeuwen. Heiningen zijn met een wal+heg omsloten ontginningen, meestal vrij groot van oppervlak en vooral bedoeld voor de teelt van winterrogge. Heining is afgeleid van hagen, hegen 'met eenen haag of heg omgeven, afsluiten'.²⁷

De meeste heiningen zijn op het einde van de negentiende en het begin van de twintigste eeuw gesloopt, dit op aandringen van de landbouwvoorlichting. De heggen onttrokken immers voedsel aan de akker terwijl ze ook schaduw wierpen met als gevolg dat langs de akkerranden de gewassen minder goed groeiden. Ook werd door de invoering van de prikkeldraad (begin twintigste eeuw) het afsluiten met heggen overbodig. Het hout was minder gevraagd, door de opkomst van allerlei ijzeren gebruiksvoorwerpen. Zo moeten er honderden kilometers aan wallen+heggen vernietigd zijn. Toch zijn er hier en daar nog restanten van het oude heggenlandschap te vinden, bijvoorbeeld in de omgeving van landgoederen.

HEUVEL – 1499 – R415, F119V

De Hovel.

HEUVEL – 1525 – R705, F33

Aenden Huevel.

Heuvel duidt in de Baronie vaak een dorpsplein aan (Oosterhout, Den Hout, Ulvenhout). Deze pleinen zijn door de mens denkelijk in de loop der eeuwen flink opgehoogd. Ook grenspunten, kunstmatige hoogten, werden heuvel genoemd.

In Princenhage lag een nederzetting met de naam Heuvel. Die zal hier ook wel bedoeld zijn.

HEUVELSTRAAT – 1529 – R706, F16V

Lants Teyndoven aende Hoevelstrate.

HEUVELSTRAAT – 1547 – R710, F81

De Hoevelstrate.

HEUVELSTRAAT – 1742 – GP272, 8

de Hovelstraat.

HEUVELSTRAATJE – 1599 – R718, 76

Aen tHeuvelstraetken.

Straatje naar het gebied de Heuvel onder Princenhage. Met het Heuvelstraatje kan de Postiljonstraat bedoeld zijn.

HOEKAKKER – 1636 – GP261, 21

Den Hoeckacker.

Akker in een hoek van wegen?

HOEVE VAN EINDHOVEN – 1474 – D, F21

Jan Gheerit Langdoncx en Lijsbeth syn wyf houden de Hoeve van Eyndoven, groot synde omtrent v bunder.

HOEVE VAN EINDHOVEN – 1474 – DEN2100, 21

De Hoeve van Eyndoven, groot sijnde vijf bunder; goede van Eyndoven; 't Goet van Eyndoven.

HOEVE VAN EINDHOVEN – 1723 – P129, F16

Het kapittel van Breda van de Hoeve tEyndhoven: cijns vier duyts. Deselve vande goederen tEyndhoven: zeven Sch., twee duyts.

Hoeve 'grote boerderij'. Oorspronkelijk 'een hoeveelheid land waarop een gezin de kost kan verdienen' en dan in de Baronie groot twaalf bunder. Zelfde als Hoeve van Scharenburg.

HOEVE VAN SCHARENBURG – 1566 – R714, F72

Erfpacht uyt de hoeve en goeden tEyndoven van Franchoy van Scharenburg (vgl. schepenbrief van 1463, 13 november).

HOEVE VAN SCHARENBURG – 1615 – R720, 80

Joncker Jacques Happaert X Jouffr. Maria Delphano. verk. Jan Happaert, binnen borgemr. van Antwerpen, een stuck erffs: Willems van den Kerckhovens stede, noortwaerts aen de Hoeve van Scharenborch, van de vercoper, leen sijnde.

HOEVE VAN SCHARENBURG – 1634 – P124, F41

De Hoeve van Scharenberch.

HOEVE VAN SCHARENBURG – 1668 – GP263, 138V

Scharenborghs hoeve.

Deze hoeve is genoemd naar de familie. In 1947 woonde er nog één naamdrager Scharenborg in Diesen.²⁸

HOFSTEDE – 1698 – R733, F37

Een perceel saeylants: de Hoffstede, een bunder aenden Waterstap, oostwaerts aende Antwerpse bane ofte sheeren strate.

HOFSTEDE – 1698 – R733, 13V

Een perceel saeylants: de Hoffstede, aenden waterstap, oostwaerts d'Antwerpsche Baen.

HOFSTEDE – 1706 – R734, F115

Een perceel saeylant: de Hoffstede, een bunder oostwaerts de Antwerpse Baene.

HOFSTEDE – 1708 – R735, F39

Vyer percelen. saeylant: de Groote Weij, de cleijne Weij, de Hoffstede, den Eersten Acker, drie bunder suytwaerts de Antwerpse Straet ofte Baene.

HOFSTEDE – 1708 – R735, F39

Vier percelen. saeylants: de Groote Weij, de Cleijen Wey, de Hoffstede en den Eersten Acker, suytwaerts de Antwerpse Straet oft Baen.

HOFSTEDE – 1719 – RH96, 66V

Half gemet saeylant: de Hofstede.

HOFSTEDE – 1790 – RH112, 215

Een perceel zaayland: de Hofstede, de eesteracker en Lazarye, west de Oude Baan.

Hofstad, 'plaats daar een boerderij of huis staat of gestaan heeft'; in toponiemen meestal het laatste. In cijnsboeken komt hofstad honderden malen als appellatief voor. Hofstad wordt vaak vervormd, tot het onherkenbare toe, bijvoorbeeld tot Ofstap, Hostaay, Hoogsteen en in Achtmaal Hontsteert.

Het toponiem heeft waarschijnlijk vaak betrekking op de plaats waar eens een belangrijke hoeve stond, mogelijk de kern van een nederzetting.

HOOGAKKER – 1528 – R705, F213V

De Nyeuwheyninghe inde Hooghacker.

HOOGAKKER – 1550 – R711, 5

Lants opte Hoochacker, twee bunder.

Hooggelegen akker.

HOOIVELD – 1560 – R713, 105

Stuck weyden: tHoyvelt, een veertelsaet tusschen Ruyseners watermolen en Eyndoven, oostwaerts streckende aenden Herwech.

Veld dat gehooïd werd. Het perceel lag in een laag gebied.

HORSTJE – 1701 – R733, F145

De voorste Vlieren by het Horstjen aende Torffvaert.

HORSTJE – 1738 – RH101, 185V

Zaay als weyland aen 't Horsje in Eynthoven.

HORSTJE – 1744 – RH280, 1

Wouter Buycx overleden 19 july 1744 tot Alckmaar laat na aan de erfgen. die desselfs dood eerst opden 1e april 1745 syn gewaer geworden: de helft in 1/3 van een huyske en erve, half bunder: het Horsje, suyt sheere baen.

HORSTJE – 1750 – GP287, 1400

De Lasarije bij 't Horstje.

HORSTJE – 1754 – RH106, 144V

Een hoff beplant met schoone vrugtboomen: het Horstje.

HORSTJE – 1760 – RH107, 148

Wouter van Rijsbergen X Maria Geertsen verk. Aert vanden Broek eene huijsinge, stallinge met eenen hof beplant met schoone vrugtboomen, half bunder: het Horstie.

HORSTJE – 1787 – RH112, 53V

Zaayland aan het Horsje op Eyndhoven.

Horst 'hoogte in moeras, meestal begroeïd'. Horst komt als appellatief voor bijvoorbeeld in 1699 te Bavel 'weyde ende heyhorsten', P119, folio 134v. Ook in de Oosterhoutse Polder wordt in de zestiende eeuw geregeld over horsten gesproken. De omschrijving van horst 'Verhevenheid met secundaire begroeiing na oorbaarmaking door vuur' lijkt voor de Baronie niet helemaal correct.²⁹ Horsten zijn in de Baronie steeds hoogten in moeras.

Vergelijk een bepaling uit een pachtcontract van 1621: de huurder moet in het Coninxbosch de horstkens effenen binnen de eerste vier jaar van de pacht, RH233, folio 31.

In 1702 werd er in de boerderij het Horsie ingebroken in de nacht tussen 7 en 8 februari. Eén van de inbrekers, Adriaen Goemans uit Antwerpen, kon door de bewoners na een achtervolging gegrepen worden en werd eind februari te Teteringen opgehangen. De inbrekers hadden een gat in de muur gemaakt. Enkele dagen tevoren op zondag 5 februari was het drietal al bij de eigenaar, Wouter Pietersse van Landerry, gekomen om de situatie te verkennen. De andere twee heetten Corst en Jan, R 320.

HOUTAKKER – 1636 – GP261, 19

Den Houdtacker.

Akker omgeven door houtgewas? Of relatie met het goed Ten Houte?

HUISAKKER – 1639 – R531, 199

den Huysacker.

Akker gelegen tegen het huis, de boerderij.

HUISWEIDE – 1520 – R427, 180

de Huysweide, een bunder.

Weiland gelegen tegen het huis.

IJZEREN BIL – 1636 – GP261, 21V

Lant: den Yseren Bil.

Bijnaam van de eigenaar van dit land?

KASKE – 1615 – R720, 84

Stuck lants, anderhalf bunder metten houtwasch daerop staende: het Casken, omtrent de Leemputten.

Kas: zeer klein houten huisje met een heiligenbeeldje, opgehangen aan een boom.

KERKHOFSTEDE, WILLEM VAN DE – 1598 – R718, 57

Vijftien lopensaet lants: Willem vanden Kerckhoffs stede.

KERKHOVENSTEDE, WILLEM VAN DE – 1615 – R720, 80

Stuck erffs: Willems van den Kerckhovens stede, onder lant en weijde vijftien lopensaet, westwaerts aen de Hoeve van Scharenborch.

Stede, 'stuk land uit een aanstede', hier van Willem van den Kerkhof.

KLEIBERG – 1529 – R706, F33

Stuck lants: den Cleyberch, twee lopensaet in de Haighstrate.

KLEIBERG – 1532 – R437, F54

Lants in de Cleyberch.

KLEIBERG – 1569 – R714, F237V

Lants opten Cleyberch.

KLEIBERG – 1596 – R717, 196V

Stuck lants opte Cleijberch.

KLEIBERG – 1597 – R718, 12

Opten Cleijberch.

KLEIBERG – 1629 – R722, 196V

Opten Cleyberch.

KLEIBERG – 1641 – R724, F38V

t'Eyndhoven aenden Cleyberch.

KLEIBERG – 1659 – R726, 116V

Aenden Cleyberch.

KLEIBERG – 1669 – R727, 221

Een perceel saeylant: den Cleijberch opden Cleijberch, twee gemet.

KLEIBERG – 1710 – R736, F18

Saeylant op den Cleybergh achter de Leemputten.

KLEIBERG – 1760 – RH107, F100V

Op den heuvel off cleijberg.

KLEIBERG – 1775 – RH109, 229

Opden Kleyberg.

KLEIBERGEN – 1728 – RH278, 15V

Een perceel zaayland: de Cleijbergen.

Berg 'zandige hoogte', maar hier met een kleiige laag? Of ironisch bedoeld? De berg lag aan de Oosterstraat, ongeveer ter plaatse van het huidige Dr. Struyckenplein.

KROMME AKKER – 1723 – P129, F13

Half bunder landt: den Crommen Akker, het weyken en het Beyltjen.

KROMME AKKER – 1742 – GP272, 8

Anderhalf gemet nevens de Hovelstraat: den Crommen Acker.

KROMME AKKER – 1779 – RH110, 165V

Een perceel zaayland met den houtwasch in twee percelenelen: den Krommen Akker, oost de Oude Antwerpse Baan.

Krom wegens de kromme straat waartegen deze akker ligt?

KROMME EIK – 1636 – GP261, 21V

Lant: den Crommen eyck.

KROMME EIK – 1742 – GP272, 226

Drie gemet op den Cleyberg: den Crommeneijk.

Kromgegroeide eik, *Quercus robur*. Dat is niets bijzonders bij eiken. Alleenstaande exemplaren groeien vaak krom. Het perceel: den Crommen Eyck, drie gemet werd samen met het Byltjen, het Steeltjen en het Kroontjen, vier gemet met het huys in 1731 getaxeerd op 3800 gulden, RH140, folio 44v.

KRUIN – 1520 – R427, 181

de Cruyn, vijf lopensaet.

KRUIJN – 1631 – R723, F31V

Acker: de Cruyn, opten Cleyberch.

Kale top van een berg; van de Kleiberg?

KRUISWEG – 1514 – R422, F30

Twee lopensaet lants by den Cruyswech.

KRUISWEG – 1517 – R424, F19

Den Cruyswech.

Weg naar een kruis. Een kruis werd wel opgericht na een doodslag of ongeluk. Of een weg die een andere kruist? In Oosterhout kwam cruysstraet als soortnaam voor.

LAZERIJ – 1544 – RH120, 21

Weyde aende Lasarije.

LAZERIJ – 1634 – P124, F41V

45 roeden bosch: den Eyckberch, by de Biebrugge, de Heerbaen loopende nae Antwerpen suijt, daer eertyts twee huyskens van Lasarus op gestaen hebben, de Lasarije suijt.

LAZERIJ – 1636 – GP261, 20

Aende Lazarije.

LAZERIJ – 1699 – P126, F186

45 roeden Bosch: den Eyckbergh, by de Biebrugge, de Heerbane loopende na Antwerpen zuyt, daer eertijts twee huijskens van Lasarus op gestaen hebben, de Lasarije suyt, het Goir noort.

LAZERIJ – 1708 – R735, F31

Den Goirbergh by de Laserye op Eyndthoven.

LAZERIJ – 1708 – R735, F31

Den Goorbergh by de Laserije op Eyndhoven.

LAZERIJ – 1742 – GP272, 285V

Agter de Laserije.

LAZERIJ – 1742 – GP272, 82

De Laserije.

LAZERIJ – 1745 – RH104, 5V

Een perceeltje saayland met een boske, half gemet ter syde van den Roskam: de Lazarije.

LAZERIJ – 1750 – GP287, 1400

25 roeden saaijland: de Lasarije, bij 't Horstje.

LAZERIJ – 1762 – RH107, 211

Een perceeltje saeyland, 25 roeden: de Lasarije byt Horstie.

LAZERIJ – 1790 – RH112, 215

Een perceel zaayland: de Hofstede, de Eesteracker en Lazarye, vijf gemet, 25 roeden, west de Oude Baan.

Huis waar de aan lepra lijdende mensen een onderdak vonden. Het laatste geval in de Nederlanden van deze ziekte deed zich waarschijnlijk voor in 1644 te Mechelen. Rijke lieden die aan de ziekte leden konden een plaats krijgen in een lazerij, waar ze konden leven van een prebende (nadat hun bezittingen verdeeld waren tussen de erfgenamen en de instelling

Blüt/harn/knoll/drüßen/glyder fül/
Des orems gſtanct/vñ zeychen vil

Für worred ich/die zöigen an/
Dz dißer ſey ein malygman.

Melaatsenschouw,
1500.

waar ze hun intrek namen); arme lieden moesten voorzien van een ratel gaan bedelen.³⁰ Bij Teteringen/Breda en in Etten stonden ook Lazerijen.³¹ In Haarlem en Ter Bank (bij Leuven) konden melaatsen zich laten onderzoeken of ze al dan niet de ziekte echt hadden. Als men terugkwam met een 'vuylbrief' werd er een mis opgedragen en was de melaatse gestorven voor de wereld: hij moest zich dan terugtrekken in een leprozerie.³² Begin zeventiende eeuw bleek de lazerij in Nederland verdwenen te zijn.³³ In 1608 was "dese besmettelycke sieckte hier te lande als uyt de weerelt verdwenen" zegt Domselaer.

In 1534 was Marie Peter Kocx uit Breda beducht dat zij lepra had. Zij kreeg van het stadsbestuur een 'brief', R804, folio 17. In 1622 waren Peter Janssen, veger- en borstelmaker, en Lodewyck Lodewijckx te Breda wonend, besmet met melaatsheid, R823, folio 112, 114. In 1699 wordt onder Gilze genoemd ene Adriaen Anthonis de Lasarus, R672, folio 57v. Als deze laatste drie echte melaatsen waren, klopt het dus niet dat de melaatsheid in 1608 uit Nederland was verdwenen.

In 1554 wordt verklaard door Pr. Pr. Heyssone, leproos, dat hem ter wille en te danck is alsdat de Heyliche Geest van de Hage tanderen tyde assistentie en bystandt heeft gedaen om het huysken aende Biebrugge daer hij alnu in woont te timmeren en te repareren. Na zijn doot zal het huysken aende de H. Geest komen, tenzij een van de kinderen van Pr. Pr. Heys besmet zou raken., RH121, folio 34.

In 1622 was Peter Janssen uit de Donk besmet met 'lasarye'. Diverse lieden verklaren dan dat hij altijd van goed gedrag is geweest. Hij bezat vrouw en twee kinderen en ging een dag in de week uit bedelen, R823, folio 112. Bovengenoemde Lodewijk Lodewycx was in hetzelfde jaar ook besmet met lepra. Hij moest evenals andere 'schamele' lieden uit de stad vertrekken. Hij ging met twee andere lazarusen, Adriaen Willem Geerits en Myndert Butgaren, bedelen in de stad, R823, folio 114, 114v.

LEEMPUTTEN – 1415 – G, 76

Aende Leemputten.

LEEMPUTTEN – 1636 – GP261, 24v

Aende Leemputten.

LEEMPUTTEN – 1679 – R729, 109

Saeijlants aenden Leemputten, suytwaerts syn Hoocheyts Dreve.

Leem lag op sommige akkers vrij ondiep onder het oppervlak. In de zomer veroorzaakte een leemlaag verdroging en in het najaar en winter drassigheid. Het water kon immers niet wegzakken maar ook niet uit diepere lagen naar boven opgezogen worden. Daarom was het voor een boer beter dat de leemlaag verwijderd werd: bovendien bracht leem geld op. Men kon er stenen en pannen van bakken en een gewone boer kon er de weegten van de boerderij en schuur mee besmijten. Ook vloeren werden eeuwenlang van leem gemaakt. Zolang de leem droog bleef, bleef de wand in goede conditie. Het repareren van weegten heette 'lemen ende plecken'.

De leem werd gestoken in putten, die later weer dichtgegooid werden.

LEGUIT – 1517 – R424, F12V

Stuck lants mette weyken: de Legvut, tEyndoven aent Ghoor, half bunder.

LEGUIT – 1646 – R724, 261V

Stuck saeylants: den Legeuyt, twee gemet.

LEGUIT – 1659 – R726, 128V

Een perceel saeylants: Leguyt, twee gemet.

LEGUIT – 1668 – GP263, 72V

Henrick Adriaen Henricx krn. en erffgen. landt aen sijn huijs: de Leghuijt, een gemet.

LEGUIT – 1742 – GP272, 47

Een gemet: den Leeg-uijt.

Leguit is meestal een naam voor een perceel dat een uitbreiding vormde van de dorpsakker (bijvoorbeeld te Rijsbergen, Zundert en Oosterhout). Het woord hoort bij mnl. uitleggen 'naar buiten leggen' en kan slaan op het verleggen van de wal rondom de dorpsakker.³⁴

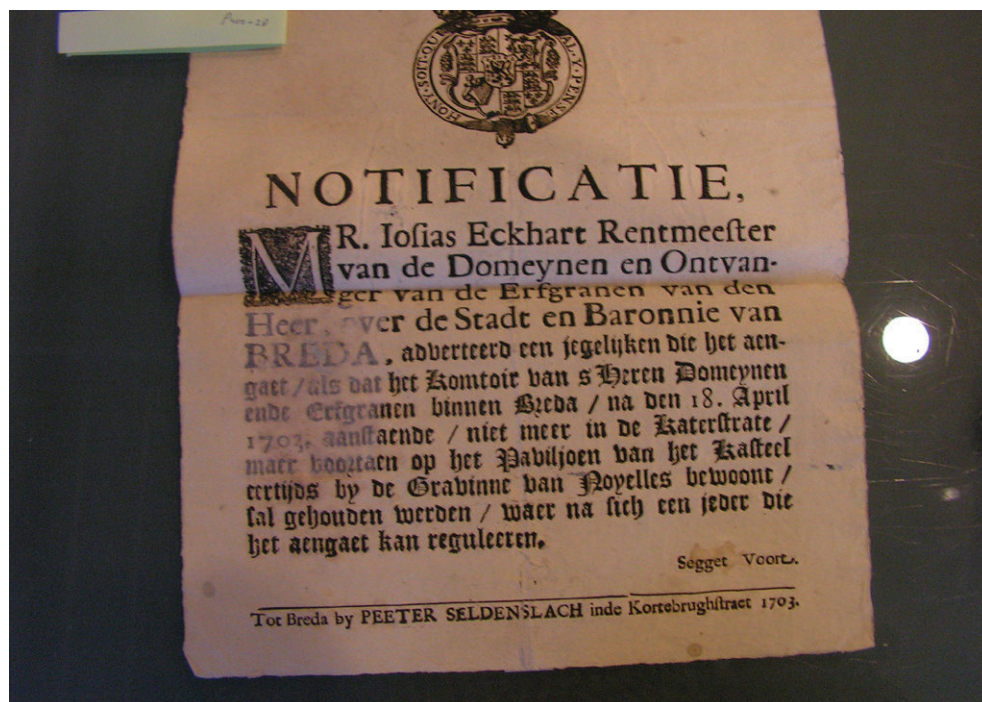
LESSENAAR – 1546 – R710, F18V

De Vlyeren, noortwaerts aen zeker stuck lants: de Lessener, tEyndoven aen dExterken.

Vormaanduiding? Het perceel lijkt inderdaad op een lessenaar.

LIBBENHEINING – 1599 – R718, 76

Stuck lants: Libbenheijninge, een veertelsaet, t 'eyndoven aen t Heuvelstraetken.

Verplaatsing van het kantoor van de rentmeester van de Domeinen van de Katerstraat naar het kasteel van Breda, 1703, P400, 28

LIBBENHEINING – 1603 – R718, F202

Stuck lants half bunder: de Lyben Heijninge, inde Heuvelstraete, west ende noortwaerts de heuvelstrate.

Heining van een familie Libben of een persoon Lip. Vergelijk Gielis Jan Lippens, 1499, Jan Jan Lippens, 1634; Jan Lips, 1425; Philip Cornelis Lippens, 1608.³⁵

LIESBETTENSTEDE – 1669 – RH275, 8V

Drye bunder erven onder landt en driesch: Lysbetten stede, in twee parchelen aenden Cleybergh (1½ lopensaet is leen).

LIESBETTENSTEDE – 1670 – R727, 290

Stuck erven: Lysbetten stede, onder lant en dries twee bunder opden Cleyberch.

LIESBETTENSTEDE – 1742 – GP272, 141V

7 gemet opden Cleijberg: Lijsbette steede.

LIESBETTENSTEDE – 1776 – RH110, 1

Een perceel zaayland voorheen weyland: Liessebette Steede, drie gemet.

Stede, 'deel van een aanstede', hier van Elisabeth. Lysbeth is een veel voorkomende vrouwsnaam in de late Middeleeuwen.³⁶

LONENSTRAATJE – 1742 – GP272, 56V

Loonen-straatje.

Straatje genoemd naar de familie Lonen. Vergelijk Rychout Wouter Loonen, 1513, R421, folio 140v.

LYBENHEINING – 1507 – R417, 216V

Stuck lants: Lybenheyninge, een viertelsaet.

Zie Libbenheining.

MOLENBRUG – 1681 – R729, F170V

Weyde aende Molenbrugh, suytwaerts aende Torffvaert.

MOLENBRUG, OUDE – 1567 – R714, F135

beemden omtrent d'Oude Molenbrugge.

MOLENBRUG, OUDE – 1597 – R718, F21V

Den reep omtrent de Oude Molenbrugge.

MOLENBRUG, OUDE – 1602 – R718, F187

By de Oude Meulenbrugge.

MOLENBRUG, OUDE – 1649 – R725, F3V

Int quartier van Eynthoven by d'Oude Molenbrugge.

MOLENBRUG, OUDE – 1668 – GP263, 89

Ontrent d'Oude Molenbrugge.

MOLENBRUG, OUDE – 1742 – GP272, 211

Omtrent de Oude Molenbrugge.

De Oudemolenbrug is de Oranjeboombrug.

MOLENSTRAATJE – 1597 – R718, F12

Opten cleijberch, aende Molenstrate aldaer.

MOLENSTRAATJE – 1610 – R719, F186

Opte cleijberg oostwaerts aen d' Meukenstraetken.

De huidige Oosterstraat.

NIEUWE BRUG – 1633 – R723, F61

Erffs t'Eyndhoven by de Nieuw Brugge.

Een andere brug dan de Oude Brug, maar welke?

PAARDENKERKHOF – 1636 – GP261, 23V

Het Peertskerckhoff.

Een Peertskerckhof kan een plaats zijn waar paarden die aan een besmettelijke ziekte waren gestorven begraven werden (paarden werden niet vaak gegeten; op het eten van paardenvlees rustte een taboe). Maar in Alphen zijn ook aanwijzingen voor het bestaan van een pestkerkhof, waar mensen die aan de pest waren overleden, begraven werden.³⁷ In Baarle stierven in de zeventiende eeuw nog tientallen inwoners aan de pest, bijvoorbeeld in 1625 96 personen en in 1626 151 personen, maar de mensen werden waarschijnlijk op het gewone kerkhof begraven.³⁸ In Bilsen en Lommel was het paardskerkhof een plaats waar krenge van paarden begraven werden.³⁹ De overgang Paards > pest komt in de streektaal meer voor, bijvoorbeeld in pestal < peertsstal, paardenstal.

**Een paardenmeester
aan het werk.**

PETRUSAKKER – 1779 – RH110, 165V

Een perceel zaayland: Petrusakker, met de gragt vier gemet.

Bezit van een persoon Petrus? Of van het stuivers Petrusaltaar?

PRATTENBURG – 1595 – R717, 146V

Erfgen. Pr. Adr. de Bruyn verk. J. Symonss van Bavel een stede en erffnisse mette toebenh.: Prattenborch, met erve, 2½ bunder, westwaerts aen sheeren strate.

Pratten lijkt een familienaam. In 1947 kwam er nog één naamdrager Pratt voor in Breda.⁴⁰ Burg is een mode-element voor buitenplaatsen (maar dan hier wel heel vroeg, want de meeste van dergelijke burg-namen komen pas in de achttiende eeuw voor).

REEP – 1417 – ND8974, 342

Stuck erfs: den Reep, anderhalf bunder, neven sheeren strate op deen zyde ende die Wegehreyse op dander zyde (vgl. acte van 1417).

REEP – 1561 – R713, 176V

Stuck erfs: den Reep, onder weyde en lant, een bunder, omtrent de Oude Molenbrugge.

REEP – 1563 – R713, 281V

Stuck erfs: den Reep, onder lant en weyde een bunder oft zeven lopensaet, zuytwestwaerts aende Weeghreyse.

REEP – 1597 – R718, F21V

Stuck erfs: den Reep, onder lant en weyde, een bunder omtrent de Oude Molenbrugge oostwaerts aende Weechreyse.

REEP – 1634 – P124, F25V

Een bunder landts en weyde: den Reep oft den Crommen Acker, aende Wechreyse oost, de Heerbaen west.

REEP – 1668 – GP263, 83

Lant: den Reep, drie gemet.

REEP – 1699 – P126, F104

Een bunder landts en weyden: den Reep oft den Crommen acker, aende Weghreise oost, de Heirbane west. (zeven stuivers en twee hoenders cijns).

REEP – 1723 – P129, F14

Negen Looppen landts op de Wegreijse daar den watermolen eertijds gestaan heeft: den Reep, strekkende langs de Wegreyse suyd.

REEP – 1754 – RH106, 41V

Een perceeltie land: de Reep, zuid de Oude Baan.

REEP – 1758 – RH107, 30V

Half gemet saayland: de Reep, west s Heeren baan.

REEPKE – 1628 – R722, 174

Huybrecht Jacop Corn. verk. J.H. Lenaerts een hoffstede.: het Reepken, suytwaerts aen 's heeren strate.

REEPKE – 1636 – GP261, 24

Huys: het Reepken.

REEPKE – 1742 – GP272, 16V

Half gemet: het Reepken.

REEPKE – 1743 – RH141, F124V

Adriaen Peter Vaas, chirurgyn, abandonneert een half gemet land aan de Gooren: 't Reepken, wegen schulden aan het Geestelyk Comptoir te Breda.

Reep 'lang en smal perceel'. Het abandonneren uit 1743 wil zeggen dat de eigenaar zijn eigendomsrecht opgaf omdat de lasten groter waren dan de opbrengsten. Het Geestelijk Comptoir (kantoor) registreerde en ontving alle renten en cijnsen van geestelijke instellingen als het Kapittel, opgeheven kloosters, pastoors etc.

ROSKAM – 1636 – GP261, F17V

Huysinge: den Roscam.

ROSKAM – 1668 – GP263, F82

Jacobus van Riel, brouwer int Hert tot Breda, hoff, lant en erve aen sijn Huijsinge: den Roscam, bij de Biebrugge, tevoren Nicolaes Pr. Claessen van overvelt, een gemet.

ROSKAM – 1790 – GP296, F70

Omtrent de Roskam.

Herberg waar paarden geroskamd konden worden. Veel voorkomende herbergnaam. Bij de herbergen waren stallen voor de paarden en wagenhuizen voor de karren en wagens.

RUTJE – 1561 – R713, 231

Stuck lants: tRoetken, twee lopensaet, tegens de huysinge, over de strate, oostwaerts aen sheeren strate.

Rut, rode, rot, reut, ruet 'plaats waar bos gerooid is'.

SCHAARSTRAAT – 1628 – R722, 148

Lants noortwaerts aende Schaerstrate.

Een toponiem Schaar ontbreekt. Mogelijk verkort uit Scharenburgstraat.

SCHARENBURG – 1561 – R466, F156

De erfgen. van Corn. van Scharenburch bezitten de hoeve, goeden en erffenisse, zowel leengoeden als chynsgoeden oft eygen goeden, die door C. van Scharenburch bynnen syn leven van Aerden van de Warck gecocht sijn. Pr. Romb. Pr. Dyrven is de laet. Lasten onder andere 17 stuivers twee ort aende Capellanen; een zester erfpachts en een capuyn erfchyns de kinderen Machiel Jan van Megen; vier zesteren rogs erfpachts en twee capuynen erfchyns de zonen en dochteren Godschalck J. van Megen.

SCHARENBURG – 1561 – R466, F160V

Pr. Romb. Pr. Dyrven pacht van Kerstynen weduwe van Corn. van Scharenburch wederom de hoeve en goeden teyndoven en inde Kerckacker, onder land en weyde negen bunder. Voor acht j., zonder middel. Pacht: 10 zester rogs en drie capuynen op Lichtmis en 42 Karolusgulden op 1 mey. By afscheyt braeck laten de stede gecomen van Andries Henr. Jacobs, een bunder. Weyden laten liggen in groeze. Schuer die nutertyt op de Koilhof staet versetten aende zuydzyde van de miskaeye. Verhuerder mag op de canten van den landen bomen setten en plansoen. Ooft van de nieuwe bomen in den bogaert is voor verhuerder. Hulsten-hegge aenden bogaert aen beyde zyden een voet schoon houden, sodat de hegge opwas-sen mach. Wanden vitten en leemen. Bij reparaties: Verhuerder levert materiael, huerder doet arbeyt. Laet heeft van verhuerder nog vijftig Karolusgulden gekregen: moet hij aen het eynde van de termyn terugbetalen.

SCHARENBURG – 1575 – R478, F168V

Mathys Adr. Mathys Meren huert van Franchoy van Scharenburg de hoeve tEyndoven: de huy-singe, kelders, schuere, koye, stallinge, bornput, hovinge en erffenisse met toebeh., lant, wey-den, 15 bunder, twaalf jaar. Berouw na 6 jaar (een jaar tevoren opseggen). Pachtsom: 24 zester (te leveren met lichtmis) en honderd Karolusgulden (meye). Eerste jaer slechts twaalf zester, omdat hij halve wasch heeft. Weegen, wanden daken onderhouden. Vekens, heyningen, grach-ten. Bij groote tempeest van wynde oft andere onweder: verhuerder vergoed schade. Brant: schade voor pachter. Leste jaer: twee bunder braeck. De laet moet in 1575 koren maeyen en mennen en tassen. Helft van de oogst is dan voor hem. Hoy, stroy, ruychte opde hoeve laten. Leste jaar mag hij helft van het stroy afvoeren. Missie priseren. Beemden en weyden mag hij in het leste jaar tot kersmis beweyden. Vitsel en mutsaert mag de laet snoeyen. Verhuerder mag overal hout planten op de canten. Verhuurder behoudt: twee achtercameren, kelder onder een van de cameran, plus gerief van den hof, plus helft van de appelen en peren. Hulsten hegge moet de laet onderhouden. Torf slaen op heyvelt by den Nyeuwen bosch.

SCHARENBURG – 1575 – R715, F175V

Corn. Croeck te Hoochstraten wint op wegens tweehonderd gulden achterstand: de hoeve oft stede en erffenisse eertyds by Franchoy van Scharenburch gecoft vande erfgen. Anthonie Adriaen Ghyben weduwe Cornelis vanden Corput.

SCHARENBRUG – 1591 – R492, F91

Jan wylen Andries Marten Jan Martens Hanen huert van Jan Aertssen van Loon e. a. de af-fgebrande stede en erffenisse mette schuere daerop staende en de leengoeden, samen vijf bunder tot Eynthoven eertyts toebeh. Franchoy van Scharenburch (opgewonnen door Jan Aerts van Loon), voor vier jaar ingaende stuivers Marten 1591. Leveren twaalf veertel rogs (op stuivers Marten te leveren opten Emeren of tot Breda). Pachtsom: 32 Karolusgulden en drie capuynen. Schuer onderhouden. Grote gaten door storm veroorzaakt repareren (de on-kosten mogen gecort worden aende huerpenningen). Schot en houtwasschen wel bewaren.

SCHARENBURG – 1615 – R720, F78, 79V

Joncker Jacques van Scharenborch verk. aen Mr. Johan Happaert Claes Bettenstede, een deel van de hoeve van Scharenborch.

SCHARENBURG – 1620 – GP260, F6, F40

Jan Aertssen van Loon als gemechtig van de hoeve van Scharenborch. Bruycker: Henrick Nicolaessen;

Scharenborchs huysinge (aangeslagen op 37 stuivers, tegen een gemiddelde boerderij 15 stuivers).

SCHARENBURG – 1668 – GP263, F2

Aen de Scharenborgse hoeve.

SCHARENBURG – 1714 – R737, F85

Corn. van Gent, procureur te Breda, als curator van de insolvente boedel, nagelaten door Joh. van Scharenburgh X Petronella Verelst verkopen de Goirbergh.

SCHARENBURG – 1728 – RH278, 10

By Scharenborgh, noortwaerts t Heuvelstraaten.

SCHARENBURG – 1776 – RH110, 127V

Corn. van Diest onderpand 1/6 in een stede, huysinge, schuure, stallinge, kooye, hoff en boomgaard, zaay en weylanden, zeven bunder: Schaarenburg, oost de Oude Antwerpse Baan (twee bunder is volleen, de Weyde is ook volleen).

SCHARENBURG – 1779 – RH110, 165

Anthony Snels koopt van de erfgen. Van Diest eene steede, best. in huysinge schuure stallinge kooye hoff en erve, dries en zaayland: Schaarenburgh (volleen onder Breda).

SCHARENBURGSEHOEVE – 1742 – GP272, 250V

De Scharenborgsche Hoeve.

SCHARENBURGSEHOEVE – 1742 – GP272, 82

vijf gemet, sijnde de Scharrenborgse Hoeve.

SCHARENBURGSEHOEVE – 1750 – GP287, 60V

Sr. Adriaen Godschalk vijf gemet, synde Schaarenburgsche hoeve, tevooren de krn. Sr. Legats. Habet Hendrik Joseph Wouters, 1796.

Zie ook Hoeve van Scharenburg. De hoeve is blijkbaar genoemd naar de familie. In 1658 was Johannes de Dongelbergen heer van Scharenborgh; hij woonde in Brussel, RH132, folio 109v. Ligt Scharenburg in de buurt van Brussel? In 1597 worden vermeld: goeden toecommende de erfgen. van wylen Lambrecht van Scharenburch, R718, folio 4. In 1620 horen we van Lasarus van Scharenborch, GP260, folio 96v.

Op 14 april werd op de hoeve Scharenburg de vroedvrouw Maria Mulders geroepen. Zij werd met paard gehaald, want er was haast bij. Aangekomen op de hoeve was de bevalling al voorbij: Cornelia Jacobs van Meel had een kind gebaard, dat helaas dood was geboren. Het kind zou ongeveer zes maanden oud zijn geweest. RH140, folio 79v, 80.

Sinds half maart 1744 woonde op de hoeve Jan Peter Maas; hij had in 1770 een huurachterstand van 2727 gulden. Ter betaling gaf hij aan de eigenaar Cornelis Josephus Bierstokers over: alle granen en veldvrugten, zoo op tland, in de schuure als op de zolder, hooy, strooy, rouw mis, bouwgereetschap, waagen, karren, ploegen egten, een paardt synde een

ruyn, vijf melkbeesten, thans opden stal staande, vier calveren oft hokkelingen met twee jonge paarden lopende in de weyde aan het Nieuwe Veer, drie varkens staande in een kooije op de werff, RH142, folio 235.

SPELLENHEINING – 1506 – R417, F345

Stuck weyden, een bunder: Spelle Heyninge tot Eyndoven.

SPELLENHEINING – 1512 – R420, F135V

Stuck weyden: Spellenheyninge, een bunder.

SPELLENHEINING – 1524 – R430, 43

Spellenheyninge.

SPELLENHEINING – 1541 – R446, 209

Spellenheyninge.

SPELLENHEINING – 1542 – R709, 69V

Stuck lants en weyden: Spellenheyninge, een bunder.

Spellen zou een familienaam kunnen zijn. Maar men kan ook denken aan een heining met meidoorns erin: meidoorn, Crataegus heette vroeger ook wel Spelledoorn (spel= speld, wegens de doorns). Meidoorns kwamen zeer veel voor in heggen rondom moestuinen (hoven) en ook in de heggen rondom heiningen.

STAPELSWEIDE, HANS – 1718 – ND8997, F84V

Een weyde, een bunder: Hans Stapelsweyde, tot Enthooven, oost den Exteracker.

STEEAKKER – 1775 – RH109, 229

Een perceel zaayland vanouds den Steeakker en nu den Bergakker, op den Kleyberg.

Akker gelegen bij een stede, een boerderij? Of waar een stede op gestaan had.

VERBRANDE MAN – 1636 – GP261, 20V

Verbrande Man.

Was hier ooit een ongeluk gebeurd?

VIJGTAS – 1636 – GP261, 27V

De vichtesch.

Vijgentas. Een huisnaam?

VLASSAART – 1506 – R417, F348V

Een veertelsaet lants: den Vlasschaert, met aengedeelt van de geheele straetken tegen deselve heyninge, Eyndoven.

VLASSAART – 1512 – R420, F135V

Stuck weyden: den Vlasschaert, een veertelsaet.

VLASSAART – 1520 – R427, 180

den Vlassaert, vijf lopensaet.

VLASSAART – 1524 – R430, 43

Den Vlassaert.

VLASSAART – 1542 – R709, 69V

Een veertelsaet weyden: de Vlasschaert.

Gaard waarin vlas werd geteeld? Vlasschaert zou ontstaan zijn uit vlasgaard, een met een heg omgeven perceel waarop geregeld vlas werd verbouwd.⁴¹ Het telen van een hoekje vlas was tot de negentiende eeuw overal op de zandgronden gebruikelijk. Men zou ook kunnen denken aan Vlasch+aard, waarin aard dan zou staan voor 'akker'.⁴² Maar in deze zin komt aard in de Baronie bijna nooit voor. Dan een personificerend suffix?

VLIEGEND ZAND – 1723 – P129, F16V

Wynand van Masen vijftien roeden vroenten en vliegende sands opde bergen by de Biebrugge bijt Goir om een huysken op te setten.

Hier als soortnaam. Vliegend: stuivend. Dus droge, onbegroeide grond.

VLIER – 1415 – R421, F148

Stuck beemden: den Vlyer, twee bunder.

VLIER – 1436 – ND8974, F426V

Stuck beemds: de Vlier, een bunder, de Wegereyse op dander syde.

VLIER – 1513 – R421, 148

de Vlyer, twee bunder.

VLIER – 1544 – RH120, 21

Twee bunder. weyden: de Vlier, by den Exter, suytwaerts aende Byeloop.

VLIER – 1699 – P127, F542

Een lopensaet lants en een lopensaet bosch aende Ouwe Molenbrugge: de Vlieder oft het Crom Ackerken, de Weghreyse oost, de Heerbane west.

VLIEREN – 1512 – R420, F97

Stuck beemden: de Vlyeren, twee bunder.

VLIEREN – 1613 – ND 8974, F115

2½ bunder weyden: de Vlieren, boven d'Oude Molen, zuydtw. aende Wechreyse.

VLIEREN – 1646 – R710, F18V

Stuck weyden, twee bunder: de Vlyeren, noortwaerts aen zeker stuck lants: de Lessener, tEyndoven aen dExterken.

VLIEREN – 1682 – R729, F197V

Een perceel weijde: de Flieren, twee bunder aen weerszyden van de torffvaert en de Bieloop, noortwaerts aende Heirbane.

VLIEREN – 1730 – RH100, F49

Een partije zoo zaay als weylant, twee bunder aan wedersyden vanden Bieloop en Turffvaert aan de Oude Antwerpse Baan: de Flieren, noortwaerts de Oude Antw. Baan.

VLIEREN – 1742 – GP272, 7V

Weijde in de Flieren aen wedersijden van de Bieloop of torffvaart.

VLIEREN – 1758 – RH107, F24V

Twee bunder soo saayland en weyde aen wedersijden van de Turffvaert aen de Oude Antwerpse Baan: de Flieren.

VLIEREN, ACHTERSTE – 1701 – R733, F143V

Een perceel weijden: de Achterste Vlieren bij t'Horstjen aende Torffvaart.

VLIEREN, VOORSTE – 1701 – R733, F144V

Een perceel weijde: de Voorste Vlieren, twee gemet.

Zie Flieren. Vlier was ook een familienaam: In 1295 wordt vermeld: beemd, tuin en hofstad van H. de Vliden, Sint Bernard B 11.

WAAGBERG – 1612 – R719, 252

Lants, opden Waechberch aende Biebrugge, westwaerts aende Laserije.

Waag kan hier betekenen 'moeras met trilveen, poel'. Het woord hangt samen met bewegen (de grond trilt en golft onder de voeten als men over een dergelijk veen wil lopen). Vergelijk OE wagen 'a quagmire' verband houdend met OE wave 'golf' en Duits Wag 'Teich, Tümpel'.⁴³ Waagberg, Wagenberg komt voor te Chaam, Roosendaal en te Terheyden (de nederzetting Wagenberg, tegen de zeer moerassige Binnenveld). Waagberg betekent 'de zandige hoogte bij het trilveenmoeras'.

WATERMOLEN, OUDE – 1636 – GP261, 19V

d'Oude Watermolen.

WATERSTAP – 1568 – R714, F224V

Landt tEyndoven aende Waterstap.

WATERSTAP – 1569 – R714, 226

Aenden Waterstap.

WATERSTAP – 1634 – P124, F39

Een bunder lants aende Waterstap aldaer: tHaverlandt.

WATERSTAP – 1634 – P124, F39

aende Waterstap,... Waeystap.

WATERSTAP – 1636 – GP261, 28

Aende Waterstap.

WATERSTAP – 1698 – R733, 13V

Hofstede aenden Waterstap oost de Antwerpsche Baen.

WATERSTAP – 1698 – R733, F37

De Hoffstede aenden Waterstap, oostwaerts aende Antwerpse Baen ofte sheeren strate.

WATERSTAP – 1699 – P126, F171V

Den Waijstap.

WATERSTAP – 1699 – P126, F170V

Lants aende Waterstap: het Haverlandt.

WATERSTAP – 1723 – P129, F14

Een bunder landts aan de Waterstap: het Haverlandt.

WATERSTAP – 1723 – P129, F14V

Uytvank langs voor haaren akker by den Waijstap.

Waterstap en Waaistap worden blijkbaar door elkaar gebruikt. Het is waarschijnlijk een plaats waar stenen in de waterloop lagen om deze droogvoets te kunnen passeren.

WATERWEG – 1576 – R715, F215V

Huysinge.. aende waterstap, zuytwaerts aende Weechreyse, westwaerts aenden waterwech.

Weg langs het water.

WEERBERG – 1520 – R427, 206V

Huys.. opten Werberch, noortwaerts aen d'erve: tGhoir.

Warre of worre of werre zou kunnen betekenen 'sterkte, verschansing' of 'afwering, heg, dijk, wal', ook 'vischweer, neerhangend net of gevlochten ijzerwerk tot afsluiting van water, waarin gevangen visch bewaard wordt'.⁴⁴ Is Werberg een berg met een wal eromheen, die verdedigd kon worden?

WEERIJS – 1436 – ND8974, F426V

De Vlier, de Wegereyse op dander syde.

WEERIJS – 1664 – R726, 292

De reviere: de Weereysch.

Weerijs, ouder Weeghreyse, betekent waarschijnlijk 'de vlechtende stroom'. Zie onder Weerijs, Effen.

WEIDE – 1778 – RH110, 128

Een perceel weyland: de Weyde, vier gemet (volleen van Breda).

WEIDE, GROTE – 1708 – R735, F39

Vyer percelen. saeylants: de Groote Weij, de Cleijne Wey, de Hoffstede en den Eersten acker, drie bunder suytwaerts de Antwerpse Straet oft baen.

WEIDE, GROTE – 1708 – R735, F39

Vyer percelen. saeylant: de Groote Weij, de Cleijne Weij, de Hoffstede, den Eersten Acker, drie bunder suytwaerts de Antwerpse Straet ofte Baen.

WEIDE, GROTE – 1710 – R736, F16V

Een perceel saeylant: de Groote Weijde, op Eyndthoven, vier gemet.

WEIDE, GROTE – 1711 – R736, F106V

Vier percelen. saeylants: de Groote Weij, de Clijne Weij, de Hoffstede en den Eersten Acker, drie bunder op Eyndthoven.

WEIDE, HOGE – 1728 – RH278, 16

2½ gemet landt en dries: de Hooge Weyde (smalleen).

WEIDE, KLEINE – 1708 – R735, F39

Saeylants: de Groote weij, de Cleijne Wey, de Hoffstede.. suytwaerts de Antwerpse Straet oft Baen.

WEIDE, KLEINE – 1708 – R735, F39

Vyer percelen. saeylant: de Groote Weij, de Cleijne Weij, de Hoffstede, den Eersten Acker, drie bunder op Eyndthoven, suytwaerts de Antwerpse Straet ofte Baen.

WEIDE, KLEINE – 1715 – R736, F144

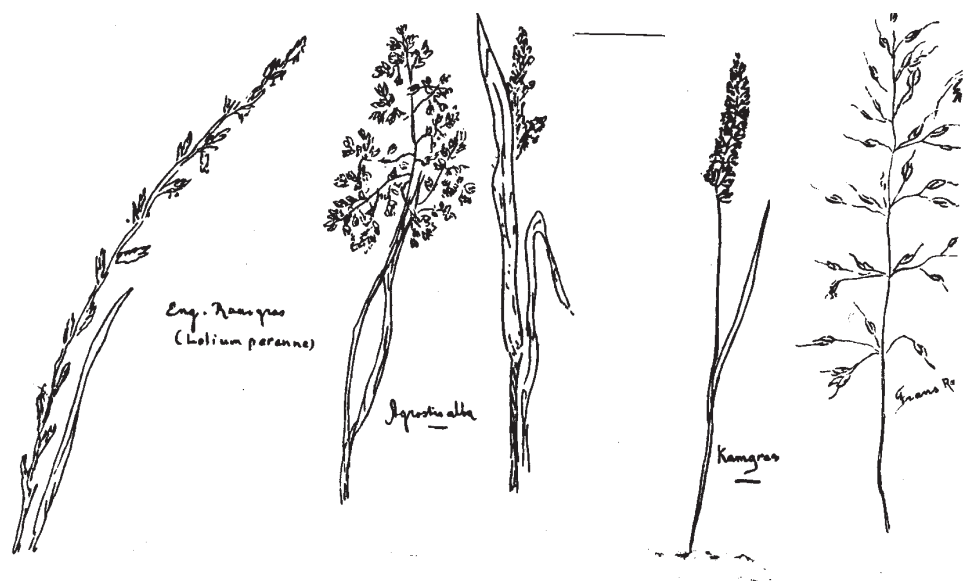
Een perceel saylant: de Cleijne Weijde, metten halven sloot aen wedersyden daer aen gelegen.

WEIKE, HOOG – 1665 – R727, 15V

Stuck saeylant: het Hoogh weijken, half bunder.

Het vee werd vroeger (tot eind negentiende eeuw) geweid op wegkanten, op stoppels, op driesen en tenslotte op de weilanden. Weilanden werden oorspronkelijk niet gehooïd, in tegenstelling tot beemden. Weilanden lagen ook niet op zulke vochtige gronden als beemden, die meestal direkt tegen de beken aan lagen. Weilanden hadden een veel stevigere bodem dan beemden, die vaak moerig waren. Koeien werden vroeger meestentijds op stal gehouden. Alleen 's morgens en in de namiddag ging een koewachter er een paar uur mee naar de gras-, klaver- of spurrievelden of alleen maar naar de heide of de wegkanten om de dieren daar wat te laten grazen. Ook in de late middag kon het vee nog een paar uur naar buiten. Weiland werd veel jaren achtereen als weide gebruikt, dit in tegenstelling tot driesen, die maar één of enkele jaren dienst deden.

Enkele grassoorten.

‘Pascua’ in Latijnse teksten is weide; pratum is beemd. Een beemd is natuurlijk grasland in de laagten langs een stroom of in een laagte waar vroeger een beek gelegen heeft. Wei is kunstmatig grasland in het akkergebied... Wat de beemden en weiden betreft: een koeiwei, een perdswei, een verkenswei zijn plaatsen, waar dat vee kan rondlopen en weiden. Dat hoeft nog geen goed grasland te zijn. Een verkenswei kan een hei-of buntveld zijn!’.⁴⁵

WILDEMAN – 1620 – GP260, F37

Jan Damen erffgen. landt: den Wildeman.

WILDEMAN – 1634 – P124, F32V

Twee lopensaet landts: den Wildeman.

WILDEMAN – 1658 – R726, 109V

Jason Henricx de Swert X Anthonette Peeter Jacobs onderpand: een perceel saeylants: den Wildeman, twee gemet by d’eynthovensche straete aen d’Antwerpsche Baene.

WILDEMAN – 1668 – GP263, 130V

Michiel Janssen Gouverneurs landt: de Wildeman, tevooren Jason Henricx de Swart, twee gemet, Modo Willem Jansen Rijcken.

WILDEMAN – 1699 – P126, F138V

Twee loopz. landts: den Wildeman.

WILDEMAN – 1713 – R737, F57

Een perceel saylant: de Wildeman, oostwaerts Adriaen Buycx.

WILDEMAN – 1723 – P129, F11V

Twee lopen landts: den Wildeman, Adr Hendrick Buycx noord.

WILDEMAN – 1742 – GP272, 82

Twee gemet: de Wilde Man.

WILDEMAN – 1742 – GP272, 250V

Twee gemet: de Wildeman.

De wildeman is een zeer veel voorkomend uithangteken. Van Lennep en Ter Gouw schrijven ‘De Wildemannen aan herbergen van meerderen of minderen rang zijn nog legio; ‘t zij ze vertoond worden als Herkules, met een leeuwenhuid, ‘t zij als de heraldische Wildeman, met het eikenloof om de heupen’.⁴⁶

ZIEKHUIS – 1636 – GP261, F177V

Weijde achter ‘t Zieckhuijs.

ZIEKHUIS – 1636 – GP261, F181

Aenden leurschen path achter ‘t Sieckhuys.

Lazarij. Sieck’melaats’. Ziekhuis is identiek met Lazarij. Als het Ziekhuis aan de Leursepad stond is het een andere dan de Lazerij op Eindhoven. Of zou men moeten denken aan een huis waar de pest heerste?

ZIEKVELD – 1668 – GP263, 1V

Sieckvelt.

ZIEKVELD – 1742 – GP272, 246V

Anderhalf gemet in de Gooren: 't Siekvelt.

NOTEN

- 1** Buiks, Chr.: Dorpsakkers in de Baronie, Jaarboek 'De Oranje-boom', 52 (1999), p. 175-204.
- 2** Goossenaerts, p. 49, 50.
- 3** Bastiaans, J. en J. M. van Mourik: Bodemsporen van beddenbouw in het zuidelijk deel van het plaggenlandbouw-areaal, Historisch Geografisch Tijdschrift 12 (1994)nr. p. 89.
- 4** Van der Sijs, p. 888.
- 5** Buiks (1994), p. 166.
- 6** De Bont, p. 226.
- 7** Van der Sijs, p. 890.
- 8** Blankaart, pp 332, 333, 334.
- 9** Poel, J. M. G. van der: De landbouw in het versterke verleden, Berichten van de Rijksdienst voor het oudheidkundig bodemonderzoek, 10/11(1960/61), p. 125 e. v.
- 10** Houtte, J. A. van: Het verleden van Europa. Twintig eeuwen sociaal-economische geschiedenis, Tiel(1992), p. 77.
- 11** Buiks (1997), p. 156.
- 12** Draye, H.: Landelijke cultuurvormen en kolonisatie-geschiedenis, Toponymica 7, Leuven-Brussel(1941)
- 13** Goossenaerts, p. 175.
- 14** Hoeufft, p. 128.
- 15** Buiks en Leenders, deel IV, p. 528.
- 16** Vries, de, p. 261.
- 17** Buitenhuis, p. 104.
- 18** Verdam, p. 164.
- 19** DeVries, p. 157, 158.
- 20** Schönfeld (1950), p. 49.
- 21** Moerman, p. 75.
- 22** Verdam, p. 196.
- 23** WNT, VI, kolom 1067.
- 24** Verhoeff, J. M.: De oude Nederlandse maten en gewichten, Amsterdam (1983), p. 13.
- 25** Buiks (1994), p. 390.
- 26** GAB, Afd. III-21, nr. 350, f 9 resp. folio h.
- 27** Verdam, p. 243.
- 28** Buitenhuis, p. 507.
- 29** Marley, T.: The place-name-element -hurst(-horst), Naamkunde 4 (1972), p. 26.
- 30** Maréchal, Griet: Lepa in Vlaanderen, Spieghel-Historiael (1980), pp. 137-142.
- 31** Buiks, Chr.: Teteringen (1990), p. 137.
- 32** Ebinge Wubben, Susa: Leven als doodverklaarden, Leproenzorg in Europa(500-1800), Zeist(1993), p. 39.
- 33** Ter Gouw, J.: Kermis, II, in: De Oude Tijd, (1871), p. 208.
- 34** Verdam, p. 630.
- 35** Buiks (1994), p. 345, 346.
- 36** Cerutti, III, p. 307, 308.
- 37** Eijck, Jan van: Je kon de pest, de tering of de kolere krijgen, De Runstoof, 22, nr. 2 (1999), p. 9.
- 38** Baarle in stukken, p. 169.
- 39** Buiks, Chr.: Veldnamen in gemeente Gilze en Rijen, (2002) p. 117.
- 40** Buitenhuis, p. 463.
- 41** Debrabandere, F.: Dertiende-eeuwse persoonsnamen in de Vier Ambachten, Meded. 28 (1952), p. 40.
- 42** Samyn, p. 231, 232.
- 43** De Bont, p. 35.
- 44** Verdam, p. 787.
- 45** Smulders, F., in Goossenaerts, p. 1031.
- 46** Van Lennep en Ter Gouw, tweede deel, p. 148.
- 47** Verdam, p. 539.

COLOFON

Titel: Veldnamen in de voormalige gemeente Princenhage

Erfgoedrapport Breda 60

Auteur: Chr. Buiks

Kaarten: H. de Kievith

Objectfoto's: A. Schut

Eindredactie: G. Otten, H. de Kievith

Ontwerp en lay-out: Studio Maaik Klijn

De auteur heeft zijn best gedaan de rechthebbenden op de illustraties te achterhalen. Degenen die menen rechten te hebben kunnen zich met hem in verbinding stellen.

ISSN: 2210-9552

© Gemeente Breda, 2018

 Gemeente Breda

Ruimtelijk Economisch Domein

Team Erfgoed

Postbus 90156

4800 RH Breda